

वामदेवो गौतमः। दधिका, १ द्यावापृथिवी। त्रिष्टुप्

उतो हि वाँ दात्रा सन्ति पूर्वा या पूरुभ्यस्त्रसदस्युर्नितोशे।

क्षेत्रासां ददथुरुर्वरासां घनं दस्युभ्यो अभिभूतिमुग्रम्॥ ४.०३८.०१

या- यानि। पूरुभ्यः- मनुष्येभ्यः। त्रसदस्युः- स्तेनत्रासको वीरः। नितोशे- ददौ। तानि। वाम- हे मित्रावरुणौ युवयोः। इदं दानं मित्रावरुणयोः। ददथुर्मित्रावरुणा नो अश्वमिति श्रुतेः। पूर्वा- प्राचीनानि। दात्रा- दानानि। सन्ति- भवन्ति। हि- खलु। क्षेत्रासाम्- भूमिकासम्भक्तारम्। उर्वरासाम्- भूमिसम्भक्तारम्। दस्युभ्यः- स्तेनेभ्यः। उग्रम्- उद्गूर्णम्। अभिभूतिम्- अभिभावुकम्। घनम्- हननसाधनमश्वं ददथुः॥१॥

उत वाजिनं पुरुनिषिध्वानं दधिक्रामु ददथुर्विश्वकृष्टिम्।

ऋजिप्यं श्येनं प्रुषितप्सुमाशुं चर्कृत्यमर्यो नृपतिं न शूरम्॥ ४.०३८.०२

पुरुनिषिध्वानम्- बहूनां शत्रूणां निषेद्धारम्। दधिक्राम्- धारयन्तम्। विश्वकृष्टिम्- विश्वनरहितम्। ऋजिप्यम्- ऋजुगमनम्। श्येनम्- पतन्तम्। प्रुषितप्सुम्- दीप्तरूपम्। आशुम्- वेगिनम्। अर्यः- अरेः। चर्कृत्यम्- कर्तनशीलम्। नृपतिं न शूरम्- समर्थं राजानमिव स्थितम्। वाजिनम्- अश्वम्। अश्वः प्राणप्रतीकः श्रुतौ। ददथुः॥२॥

यं सीमनु प्रवतेव द्रवन्तं विश्वः पूरुर्मदति हर्षमाणः।

पङ्क्तिर्गृध्यन्तं मेधयुं न शूरं रथतुरं वातमिव ध्रजन्तम्॥ ४.०३८.०३

प्रवतेव- निम्नोत्सृष्टोदकमिव। द्रवन्तम्- सरन्तम्। यमनु। सीम्- सर्वतः। विश्वः- सर्वः। पूरुः- जनः। हर्षमाणः- प्रोत्साहितः। मदति- तुष्यति। तम्। पङ्क्तिः- पङ्क्तिः। गृध्यन्तम्- अभिकाङ्क्षन्तम्। मेधयुम्- युद्धकामम्। शूरं न- वीरमिव। रथतुरम्- रथं त्वरयन्तम्। वातम्- वायुम्। इव। ध्रजन्तम्- शीघ्रगमनम्। ददथुः॥३॥

यः स्मारुन्धानो गध्या समत्सु सनुतरश्चरति गोषु गच्छन्।

आविर्ऋजीको विदथा निचिक्यत्तिरो अरतिं पर्याप आयोः ॥ ४.०३८.०४

यः । गध्या- गध्यानि । मिश्रणानीति यास्कः । आरुन्धानः- निरुद्धय । समत्सु- युद्धेषु । सनुतः- सम्भक्ता सन् । गोषु- चिद्रश्मिषु । गच्छन् । चरति । आविर्ऋजीकः- आविर्भूतसाधनः । विदथा- ज्ञातव्यानि । निचिक्यत्- अपश्यत् । परि- सर्वतः । आपः- व्याप्तस्य । आयोः- मनुष्यस्य यजमानस्य । अरतिम्- निरुत्साहम् । तिरः- तिरस्करोति ॥४॥

उत स्मैनं वस्त्रमथि न तायुमनु क्रोशन्ति क्षितयो भरेषु।

नीचायमानं जसुरि न श्येनं श्रवश्चाच्छा पशुमच्च यूथम् ॥ ४.०३८.०५

नीचायमानम्- नीचैर्गच्छन्तम् । जसुरिम्- क्षुधितम् । श्येनम् । न- इव । पशुमत् यूथम्- सूक्ष्मदर्शिगणम् । पश्यतीति पशुरिति यास्कः । श्रवः- अतीन्द्रियश्रवणम् । अच्छ- अभिलक्ष्य गच्छन्तम् । दृष्ट्वा । वस्त्रमथिम्- वस्त्रमाथिनम् । तायुम्- स्तेनम् । न- दृष्ट्वैव । भरेषु- वृत्रैर्जनितयुद्धेषु । क्षितयः- वैरिणः । अनु क्रोशन्ति ॥५॥

उत स्मासु प्रथमः सरिष्यन्नि वेवेति श्रेणिभी रथानाम्।

स्त्रजं कृण्वानो जन्यो न शुभ्वा रेणुं रेरिहत्किरणं ददश्चान् ॥ ४.०३८.०६

उत- अपि च । आसु- शत्रुसेनासु । रथानां श्रेणिभिः । प्रथमः- मुख्यः सन् । सरिष्यन्- सर्तुमिच्छन् । वेवेति- गच्छति । स्त्रजं कृण्वानः- मण्डयन् । जन्यः- जनहितः । न- सम्प्रति । शुभ्वा- शोभमानः । किरणम्- खलीनम् । ददश्चान्- दशन् । रेणुम्- रजः । रेरिहत्- लेलिहति ॥६॥

उत स्य वाजी सहुरिर्ऋतावा शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्ये।

तुरं यतीषु तुरयन्नृजिप्योऽधि भ्रुवोः किरते रेणुमृञ्चन् ॥ ४.०३८.०७

उत- अपि च । स्यः- सः । वाजी- अश्वः । सहुरिः- सहनशीलः । ऋतावा- सत्यवान् । समर्ये-
समरे । तन्वा- स्वकीयरूपेण । शुश्रूषमाणः- सेवमानः । तुरं यतीषु- त्वरितेषु शत्रुषु । तुरन्- वेगं
कुर्वाणः । रेणुम्- रजः । ऋञ्जन्- प्रसाधयन् । भ्रुवोः अधि । किरते- क्षिपति ॥७॥

उत स्मास्य तन्यतोरिव द्योर्ऋघायतो अभियुजो भयन्ते ।

यदा सहस्रमभि धीमयोधीर्दुर्वर्तुः स्मा भवति भीम ऋञ्जन् ॥ ४.०३८.०८

उत- अपि च । अस्य- एतस्य । तन्यतोः- गर्जतः । द्योः- नभसः । इव । ऋघायतः- हिंसकात् ।
अभियुजः- अभियोक्तारः शत्रवः । भयन्ते- भयं गच्छन्ति । यदा । सहस्रम्- प्रभूतम् । सीम्-
सर्वतः । अभि- आभिमुख्येन । अयोधीत्- अयुध्यत् । तदा । ऋञ्जन्- प्रसाधयन् । दुर्वर्तुः- दुर्वारः ।
भीमः- भयङ्करः । भवति ॥८॥

उत स्मास्य पनयन्ति जना जूतिं कृष्टिप्रो अभिभूतिमाशोः ।

उतैनमाहुः समिथे वियन्तः परा दधिका असरत्सहस्रैः ॥ ४.०३८.०९

उत- अपि च । कृष्टिप्रः- जनपूरकस्य । आशोः- अश्वस्य । अभिभूतिम्- अभिभावुकम् । जूतिम्-
वेगम् । जनाः- प्रजाः । पनयन्ति- स्तुवन्ति । उत- अपि च । समिथे- युद्धे । परा- दूरम् । वियन्तः-
विविधं गच्छन्तः शत्रवः । अभवन् । दधिकाः- प्राणतुरगः । सहस्रैः । असरत् ॥९॥

आ दधिकाः शवसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् ।

सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पृणक्तु मध्वा समिमा वचांसि ॥ ४.०३८.१०

दधिकाः- प्राणाश्वः । ज्योतिषा- स्वप्रकाशेन । पञ्च कृष्टीः- ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रनिषादान् । सूर्य
इव- सवितेव । अपः- मूलशक्तिधाराः । शवसा- स्वबलेन । ततान- विस्तृतवान् । सहस्राः
शतसाः- प्रभूतसम्भक्ता । वाज्यर्वा- प्राणाश्वः । इमा वचांसि- इमान् मन्त्रान् । मध्वा- माधुर्येण ।
पृणक्तु- संयोजयतु ॥१०॥